

Experimenty

„Kácím všechno, žádná skutečnost není mi svatá, žádná profanní. Experimentuju jen, věčně hledající, bez minulosti za sebou.“
R. W. Emerson

Není pod sluncem slova, jehož více nenávidí šosák než toto schoulené, vzdorovité, záhadné a zavilé jméno: experiment. Jako náraz dvou štítů, jako hroučící se zeď zní mu, chraptivé a zlobné, jako svinutý ježek jej bodá, jako krákot havraní letí mu přes pokojnou, zvykem posvěcenou stezku a děsí ovčí, pasoucí se duši.

„Chyba vás všech mladých vůbec je, že příliš experimentujete,“ řekl mi kdysi usedlý muž s okoralou tváří římských desek.

Experimentovat — to jediné stačilo mu již k odsouzení. To byl jeho důvod, *ultima ratio*, cosi, od čeho nebylo odvolání. Řekl to důstojně a rozšafně s nádechem smutku a lítosti, a zdálo se mu jistě v tu chvíli, že odkryl kořen všeho zla ve světě a poslední zákon životní.

Šosák snese experiment nanejvýš ještě v říši hmoty — v říši ducha nikdy.

Šosák snese jen experiment zkažený, rozředěný, jen jeho odvar, experiment, který má z vlastního smyslu a pojmu svého jen lež a přetvářku slova a jenž je posměchem, zradou a paskvilem ideje složené za jeho jménem. Experiment, jemuž se tak říká, jak bývá již často v životě, jen proto, že plnost, slávu, sílu a krásu své ideje zapřel a zradil. Experiment jako školáckou hračku: starého lva vypelichaného a vypčaného, někdejšího conquistadora ochočeného v sluhu a zhlouplého v šaška. Všecku hrůzu a odvážnost, všecku nejistotu a dobrodružnost života sestřihanou v poslušné a průhledné pravidélko, pralesy, v nichž utonuly výpravy a jsou pohřbeny legie, roztríděné v botanické druhy a rody v připravené v herbářích, vysoko šlehající požáry velikých vášní svedené v chemické pochody nad čadivými kahánky.

Jen takový experiment snese šosák. Ten se mu po případě i líbí: experiment, který nemá ze skutečného než zvuk jména, který opakuje a napodobí, kde má objevovat, který ochuzuje a zestřízlivuje život jako písek pole a lesy, — paskvil a parodie, pitvorný stín a drze rozčivěný povrch.

Vzpomeňte si na takový školský experiment a myslíte o něm chvíli.

Pokojný člověk s tupou a klidnou myslí, s přežvýkavými očima, podle předpisu vyrábí, kdykoli se mu zlíbí, totéž, po čem kdysi genius opovázlivce a dobyvatel vztahoval ruku jako po zapovězeném ovoci zavěšeném vysoko na pružných, stále unikajících, v šedé chrámové oblouky sklenutých větvích stromu, jehož jméno je Osud a Soud a v jehož koruně hnízdí blesky.

Totéž, v co se geniovi vtělila celá záhada jeho života a smrti a celé tajemství bytí, je teď tupci nudou a hračkou, kratochvílí a vtípem, nápadem a rozmarem. Totéž, co bylo geniovi bojištěm osudu, po němž byly rozmetány lebky předchůdců, polem, na němž sváděl rozhodnou bitvu na život a na smrt, je teď rejdištěm myši a krysa.

Po témže mraku, v němž byl prvním opovázlivci ztaven jako v dýmech sinaiských bůh, bloudí nyní klidně krátkozraké oko opakatelovo a zevšedňovatelovo a nevidí v něm nic, než tolik a tolik páry.

Onen chvěl se, smělý pokušitel boha a osudu, nevěda, je-li vyvolencem a knězem nebo svatokrádcem a rouhačem — tento pokojně zapaluje si doutník a roztržitě šilhá po svém žurnále.

Opatrně zvažil a změřil všechny ingredience, celý materiál, jehož potřebuje ke svému také-experimentu, náležitě je smísil, klidně dal jim působit v sebe — a hle, vyšlo to, docela jak to stojí v knize.

A experimentátor je spokojen, diváci jsou spokojeni, celý svět, zdá se jim, je od základu spokojen sám sebou. Všecko souhlasí, všecko „klape“, všecko je průhledné, jasné a zvážené. Tajemství — kde je jaké tajemství?

Spokojeně ukládají se rekvisity podařeného divadelního představení do komory, pokojně se zavrou a pokojně jde se domů. Všecko bylo dobré, chytré a kratochvilné.

To je jediný experiment, jemuž rozumí šosák. V něm si dovede i libovat. Miluje jen experiment v říši hmoty, experiment bez experimentující duše, experiment opakovaný a zmechanisovaný, šablonu, stín, parodii. Experiment bez odvahy a hrůzy, lva zvrhlého v kočku a ochočeného v pudlíka.

Ale čeho naprosto nesnese, co ho činí zuřivým, surovým a po případě kousavým a sarkastickým, co je sám atentát na jeho bytost, je experiment ideje, experiment ducha a srdce.

Ne, toho naprosto nechápe, tomu nerozumí, to jest mu šílenstvím a hazardností. Před ním hned deklamuje o důslednosti a principielnosti a velebí třeba kámen a padlý strom jako vzory, lenivost a nehybnost jako ctnosti.

Experiment žít . . . kdo to jak živ slyšel? *Hrát* si s ním, ano, ale žít ho? — — —

A přece jen ten, jen experiment duše a srdce — zapomenutí sebe a své sobecké malosti a úzkosti — jen veliké vzdání se věčnosti, šílené a bez rezervy, nevypočtené podložení se pod ni — *jen* to je pravá cena a hodnota života vypočtená a uvědoměná do posledních kořenů, změřená i vykoupená v jediném okamžiku: nekonečná plochost všednosti a povrchnosti sehnaná a stěsnaná pod lisem jistoty v sílu a slávu vteřiny, v její temné víno, a prohloubená v propast hrůzy a krásy jako ony studny, z nichž i ve dne lze zřít hvězdy a jejich vysoký nebeský oheň nad popelem dnů a pískem zprahlých cest.

Jen ten, kdo *celý* vhodil se někdy na *jednu* kartu a pod *jediné* rozhodnutí, jen ten, kdo celou minulost vrhl do sázky, aby ji ve vteřině buď tisíckrát zmnoženou získal nebo celou ztratil, kdo dovedl všechno po léta spořený majetek vyhodit jako přítěž, jen ten ví, jaké vykoupění a posvěcení, jaké stupňování a jaká očista života je v Experimentu.

Celé Předpodstatnění.

Ve vteřině prožívají se věky. Vhodte cokoli do jeho víru, a je-li to hodnotné, neklesne to ke dnu, nýbrž vyseká se na povrch, zakotví všude a zapustí kořeny. Z odhozené skořápky ořechové vyroste strom s tisícovým květem a plodem.

Tisícero existenci odkrývá Experiment v jediném životě, v jediném jeho okamžiku. Ten mrtvý jindy bod, ten abstraktní bod, kterému říkáme bezbarvě *já* a jež si myslíme jen jako logickou pomůcku výkladovou a jehož necítíme ani tolik jako skořápka své vyloupenuté jádro — ten mrtvý bod rozevře se náhle jako živá rána pod kopím a prohloubí se v skutečný a reálný střed života. A celý vesmír je s ním náhle spojen tisícem krvavých a třesoucích se nití a nervů, je do něho k nerozuzlení bolestně vpředen, je v něm preformován a složen ve zkratce, kolébka i hrob všeho pod sluncem.

Ano: experiment je ten, jenž rozvíjí. A jako povolná plachta mělo by čekat každé lidské srdce tohoto větru, připravené a hotové, aby je napjal a hnal po moři věčnosti drahami nenakreslenými, nepopsanými a nezměřenými posud na žádné mapě.

Tak bez zájmu se vzdát, tak pouhým orgánem a projevem věčné síly se stát, tak silně, sladce i hrozně, opravdově a nesobecky, bez rezervy a pokoutních point a tendencí žít!

Experiment je ten, jenž rozvíjí. Seschlé body pomyslů, scvrklé loutky schemat, všechny ubohé pahýly a kostry paměti, tradice a zvyku vhozeny do jeho májových vod rozpučí se a zavoní, vyženu listí a větve, obalí se květy, a ptáci sletí se do jich korun: sad rozkveté tam, kde před chvílí stály jen mrtvé dřevěné přehrady a ploty.

Neštěstí naší doby sluje stáří, minulost, zkušenosti, zásoby. Jako spadlé listí věky a věky vrstvené, v sáhy a sáhy kupené leží před námi zkušenosti, paměti, odkazy, tradice a znesnadňují přístup k pevné a sladké zemi, ke zdroji a k prameni všeho života a vši síly.

Srdce lidské jako kotva potřebuje nutně hlubiny a jistoty a hledá proto neklesající a nebortící se půdu pro zakotvení. Ale dnes více než jindy brání mu navrstvené mrtvoly, aby nedotklo se snadno mateřské půdy, aby se v ní nezachytilo a nepilo z ní přímo, bez prostředníků a zeslabených odrazů i obrazů sílu a zdraví, život a jistotu.

A vrstvy spadalého, ztrouchnivělého, morového listí rostou den ze dne, šachty mrtvol kupí se hodinu po hodině, stíny mrtvých duchů houstnou vteřinu od vteřiny, a stále těžší je přístup k jistotě a síle původního pramene, stále delší cesta ze studně do okovu a z okovu do

poháru — a z poháru tisícero a tisícero rukou tisíckrát a tisíckrát přelita, zvětralá a zteplelá dostává se teprve kapka vody na suché rty.

Cesta a prostředek vypily tisíckrát cíl a strávily tisíckrát účel, vysušily studnu a pramen, a z každé rozlité kapky vyrostla již dávno hořká kopřiva a dávno zarostla jimi stezka ke studni.

Srdce jako kotva hledá pevnou půdu klidu, jistoty, spontánnosti. Jako olovnice nenávidí složených vrstev *prostředí*, poněvadž zprostředkovat stalo se již dávno odlučovat a poněvadž podávat znamená již dávno ubírat a rozředovat. Nalézat, mít, být — jen po těchto kladech touží.

Dnes celý život jest jen kombinace kombinací, výsledek výsledků, účín účínů, odraz odrazů, reflexe reflexí — peníz prošly tisícero rukou, směněný a roztroušený. Všude tendence a pointa, ne cíl, ale pokoutní účelík, od případu k případu a od náhody k náhodě. Nikde sladká, pokojná a silná samoúčelnost a bezprostřednost: hotovost, jistota, klad.

Všude druhotnost, nikde prvotnost.

Nikde sladká, mateřská, vonná země, pevnina, vlast, nejvlastnější vlast.

A jen Experiment zde pomáhá, velikodušný experiment. Experiment, který je akt spontánnosti a naivnosti, jistota získaná rukou vloženou do ohně, cosi nevývratného a všim bytím přisvědčeného a rozhodnutého. Pevnina dosažená kotvou přes lhostejně a chladně nakupenou mrtvotu, přes mrtvolný mechanismus a minulostnou dalekost dnešního také-života.

V experimentu přikládáš rty bezprostředně k živé vodě, v experimentu shýbáš se a piješ přímo z plnosti a něhy studánčí. Experiment znamená rozbité číše a džbány, zahnané zprostředkovatele, vypuzené ochuzovatele a rozředovatele, vyděrače a překupníky. Experiment je vyčištěný, kupců zbavený, znova posvěcený chrám, velikým činem odvahy a rozhorlení znova dobytý a znova získaný chrám boží síly a slávy.

Experiment je voda života, již piješ přímo dlaní ze sladkého křišťálového pramene.

Experiment je život znova narozený. Jistota jeho získaná ne hmatem, ne sluchem, ne zrakem, ne srdcem, ne rozumem, ne duchem, ne intelektem — ale vším tím dohromady a celou bezejmennou a nekonečnou věčností k tomu.

Každý duševní experiment je *nový*, od základů svůj a jiný, svět pro sebe, nepodmíněný ostatními, nekonečnost vtělená v ideální bod, vesmír zrozený pro sebe a ze sebe.

Zdánlivě stejný experiment podnikaný zároveň dvěma dušema není týž, je po každé cosi zcela jiného a nového, nejvýlučnější a nejvlastnější vlastnictví svého tvůrce.

Experiment nezná *opakování* — leda jako nepřítel, jehož překonává.

Pro duši experimentující není proto opakování. Nic nezáleží na materiálu, na objektu. A všechno je jen záminka a příležitost, jak vylítni vnitřní plnost a bohatství a jak dát vyproudit nezkaleným vodám podzemních pramenů.

Viděl jsem lidi, kteří stírali náhodný prášek s kabátu s větší krásou a opravdovostí, než jiní psali báseň, skládali hudbu nebo malovali obraz. Jim potulný prach byl nárazkou čehosi věčnějšího než jiným symfonie nebo drama. Jim stačil dotek potulného a náhodného prášku, aby se rozlila krása a vážnost do jejich zraků a tváří, jiným nestačila k tomu slavná rána osudu na dvěře jejich domu. Ani ta jich neprobudila.

Experimentu nejstarší je nejnovější, nejopakovanější je nejsvěžejší. Potřebuje stáří, minulosti a všednosti, opakování a mdloby, jako proměna potřebuje toho, co má proměnit, a světlo toho, co má prosvítit.

Experiment je Proměnění. Proměnění několika okoralých chlebů ve velikou kypící hostinu duše, každou chvíli novou a jinou.

Z ubohých drobtů zavržených a pošlapaných, jež našel pod stoly velikých hostin a jež z lítosti zdvihl, strojí božihodové svátky tisíckrát krásnější a bohatší než byly tabule, s nichž spadly.

Všecko nebezpečí kultury je v zásobách, jež kupujeme hotové a připravené unaveně cizíma rukama i cizími dušemi.

Poctivý člověk nemůže dnes jíst kupovaný chléb ze zásobáren, jako ho nemohl jíst Carlyle.

Poctivá duše dnes nemůže žít z chleba, jehož zní sama den co den nezasila a neposekla na poli a nesemlela pro svoji potřebu na mlýně vlastního ustrojení. Takový *každý den* opakovaný experiment je experiment nejvyšší, experiment katexochen. A to znamená: proměnění a zázrak.

Proměnění opakované všednosti a malosti v novost, velikost, svátek a krásu. Každý den bez rozdílu svatý, a co den, to boží hod.